

ФЕЦАН Тетяна – викладач Стамбульського університету, Туреччина (Балабанага Махаллесі, Орду Джаддесі, 6 Лалелі, Фатіх / Стамбул); аспірантка кафедри української мови та славістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль, 46027, Україна (tetianafecan@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8714-4681>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.64.17>

Бібліографічний опис статті: Фецан, Т. (2025). Українська мова в релігійному житті української громади Туреччини. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 64, 144–149, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.64.17>

УКРАЇНСЬКА МОВА В РЕЛІГІЙНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ ТУРЕЧЧИНИ

Анотація. У статті проаналізовано роль української мови в релігійному житті української громади в Турецькій Республіці. Методологічним підґрунтям розвідки слугували соціолінгвістичні студії про українську діаспору як національну спільноту поза межами своєї держави. Зазначено, що історичний досвід української діаспори в різних країнах світу засвідчує фундаментальну роль церкви в розвитку українських громад.

Узагальнено емпіричні дані, зібрані методом включеного спостереження упродовж 2023–2025 років – у період існування української парафії Вселенського Патріархату в Стамбулі. Включене спостереження здійснювано під час богослужінь, церковних свят та інших заходів парафіяльного життя в Стамбулі. Зазначено, що українська громада Стамбула об'єдналася навколо українськомовної парафії Вселенського Патріархату, який історично організовує парафії за мовним принципом, визнаючи мову ключовим маркером ідентичності вірян. Українська мова в церковному житті діаспори набула не лише комунікативної, а й інституційної функції. Належність парафії до Вселенського Патріархату передбачає взаємодію української мови з іншими мовами православної традиції, що створює специфічний мультилінгвальний комунікативний простір.

Схарактеризовано результати глибинного інтерв'ювання (протягом осені 2024 – літа 2025 року) про вибір мови в релігійному житті. Проведено 20 напівструктурованих інтерв'ю за методикою мовної біографії з представницями української діаспори (жінки 32–54 років), які походять із різних регіонів України і проживають у Стамбулі (12 осіб) та інших містах Туреччини (8 осіб). Респондентки мають різний ступінь залучення до церковного життя: від регулярних до епізодичних відвідувань українськомовних богослужінь. Інтерв'ю охопили питання про роль релігії та церкви у збереженні мови та культури.

Підтверджено ефективність методів включеного спостереження та глибинного інтерв'ювання для аналізу соціолінгвістичних фактів. Перспективи подальших студій полягають в аналізі інших сфер функціонування української мови в комунікативному просторі Турецької Республіки.

Ключові слова: українська мова, соціолінгвістика, діаспора, національна ідентичність, рідна мова, мовна біографія, релігійне життя.

FETSAN Tetiana – Lecturer, Istanbul University, Turkey (Balabanağa Mah. Ordu Cad. no: 6 Laleli, Fatih / Istanbul; Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language and Slavic Studies, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2, M. Kryvonosa str., Ternopil, 46027, Ukraine (tetianafecan@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8714-4681>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.64.17>

The cite this article: Fetsan, T. (2025). Ukrainska mova v relihiinomu zhytti ukrainskoi hromady Turechchyny [Ukrainian language in the religious life of the Ukrainian community in Turkey]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 64, 144–149, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.64.17> [in Ukrainian].

UKRAINIAN LANGUAGE IN THE RELIGIOUS LIFE OF THE UKRAINIAN COMMUNITY IN TÜRKİYE

Summary. The article analyzes the role of the Ukrainian language in the religious life of the Ukrainian community in the Turkish Republic. The methodological foundation of the study was provided by sociolinguistic research on the Ukrainian diaspora as a national community outside its homeland. It is noted that the historical experience of the Ukrainian diaspora in various countries worldwide demonstrates the fundamental role of the church in the development of Ukrainian communities.

Empirical data collected through participant observation during 2023–2025 – the period of the Ukrainian parish's existence under the Ecumenical Patriarchate in Istanbul – have been summarized. Participant observation was conducted during liturgies, church holidays, and other events of parish life in Istanbul. It is noted that the Ukrainian community of Istanbul united around the Ukrainian-language parish of the Ecumenical Patriarchate, which historically organizes parishes according to the language principle, recognizing language as a key marker of believers' identity. The Ukrainian language in the church life of the diaspora has acquired not only a communicative but also an institutional function. The parish's affiliation with the Ecumenical Patriarchate involves the interaction of the Ukrainian language with other languages of the Orthodox tradition, creating a specific multilingual communicative space.

The results of in-depth interviews (conducted from autumn 2024 to summer 2025) about language choice in religious life are characterized. Twenty semi-structured interviews were conducted using the language biography method with representatives of the Ukrainian diaspora (women aged 32–54) who originate from different regions of Ukraine and live in Istanbul (12 people) and other cities of Türkiye (8 people). The respondents have varying degrees of involvement in church life: from regular attendance to occasional visits to Ukrainian-language liturgies. The interviews covered questions about the role of religion and the church in preserving language and culture.

The effectiveness of participant observation and in-depth interviewing methods for analyzing sociolinguistic facts has been confirmed. Prospects for further studies lie in analyzing other spheres of Ukrainian language functioning in the communicative space of the Turkish Republic.

Key words: Ukrainian language, sociolinguistics, diaspora, national identity, native language, language biography, religious life.

Постановка проблеми. Ознакою української діаспори як національної спільноти поза межами своєї держави є збереження етнічної самобутності, зокрема культури та мови. Українці за кордоном постають перед непростим вибором: або зберегти національну ідентичність, або інтегруватися в іноетнічне середовище. Історичний досвід української діаспори в різних країнах світу засвідчує, що протягом десятиліть фундамент розвитку українських громад формувала й далі формує церква. Як

зазначає І. І. Романько (2020), в умовах еміграції саме церква функціонує як основний осередок національно-культурного життя, сприяючи збереженню ідентичності та консолідації українців за кордоном (с. 40). Значення релігійних структур у конструюванні діаспорної ідентичності визначене, на думку науковців, низкою факторів: специфікою «приймаючого» суспільства, складом міграційних хвиль, ресурсним потенціалом церковних організацій та глобальним соціально-політич-

ним контекстом (Филипович, & Филипович, 2024, с. 181). Прагнення українців зберегти свою ідентичність в умовах еміграції наштовхувалося на асиміляційний тиск іноетнічного середовища, де церква залишалася єдиним осередком українського світу, закладаючи через проповідь, навчання в недільних школах, церковну пресу та щоденне спілкування з вірними підвалини української історичної пам'яті (Филипович, 2016, с. 60–65).

Попри значний корпус досліджень про українську діаспору, більшість праць зосереджені на аналізі діаспор Північної Америки та Західної Європи. Релігійний аспект мовної практики молодих діаспорних громад, зокрема в Туреччині, залишається недостатньо вивченим. Тож задекларована проблема-тика в сьогочасних умовах є **актуальною**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження взаємодії мови та релігії здійснюється на перетині соціолінгвістики та релігієзнавства. Б. Спольські (2003), аналізуючи релігію як простір мовного контакту, підкреслює ключову роль вибору ритуальної мови та відзначає, що релігійні практики сприяють підтримці мов після імміграції (Spolsky, 2003, р. 81–94). А. Колодний та Л. Филипович (2013) звертають увагу на те, що церква ставала центром тяжіння для українців на чужині, гальмуючи процес асиміляції. Г. Филипович (2016) акцентує на тому, що церква через проповідь, навчання в недільних школах та щоденне спілкування заклала підвалини української історичної пам'яті (с. 62). Ю. Корнійчук (2016) констатує, що організація православних громад відбувалася на основі конфесійної та етнічної належності.

Як стверджує Ю. Наджар (2017), українська громада Стамбула розвиває своє церковне життя в особливому релігійно-культурному контексті. Туреччина, попри багату християнську історичну спадщину (тут народилися Апостол Павло та Святий Миколай Чудотворець), є сьогодні переважно мусульманською країною, де християнські громади становлять меншість.

Мета нашої розвідки – проаналізувати роль української мови в релігійному житті української громади в Турецькій Республіці. Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**: узагальнити емпіричні дані, зібрані

методом включеного спостереження упродовж 2023–2025 років – у період існування української парафії Вселенського Патріархату в Стамбулі; схарактеризувати результати глибокого інтерв'ювання (протягом осені 2024 – літа 2025 року) про вибір мови в релігійному житті; продовжити практику висвітлення фактів про мову української діаспори в комунікативному просторі Турецької Республіки.

Включене спостереження здійснювалося систематично протягом трьох років існування парафії під час богослужінь, церковних свят та інших заходів парафіяльного життя в Стамбулі. Проведено 20 напівструктурованих інтерв'ю за методикою мовної біографії з представницями української діаспори (жінки 32–54 років), які походять із різних регіонів України і проживають у Стамбулі (12 осіб) та інших містах Туреччини (8 осіб). Респондентки мають різний ступінь залучення до церковного життя: від регулярних до епізодичних відвідувань українськомовних богослужінь. Інтерв'ю охопили питання про роль релігії та церкви в збереженні мови й культури.

Виклад основного матеріалу. Українська діаспора Туреччини є відносно молододою спільнотою, активно формованою після 2014 року й особливо активно – після 2022 року. На відміну від історично усталених діаспор Північної Америки чи Західної Європи, де церква традиційно ставала першою інституцією та центром консолідації емігрантів, стамбульська громада розвивалася через громадські організації, освітні та культурні ініціативи. Повномасштабне вторгнення росії в Україну 2022 року посилює потребу української громади у спільній молитві рідною мовою. За благословенням Вселенського Патріарха, 26 грудня 2022 року було призначено постійного українського пароха – Архимандрита д-ра Методія (Станіслава) Волощенка, що ознаменувало офіційне заснування українськомовної парафії Вселенського Патріархату в Стамбулі. Українськомовна парафія виникла як відповідь на духовні потреби вже сформованої громади, що зумовлює специфіку функціонування української мови в церковному житті. Формування українськомовної парафії Стамбула відбувалося паралельно з піднесенням національної самосвідомості (див. Храм Святого Миколая).

Аналіз глибинних інтерв'ю з представницями української діаспори в Туреччині дав змогу виявити різні погляди на роль релігії в збереженні мови та культури. Відповіді респонденток демонструють широкий спектр думок – від визнання ключового значення церкви для збереження мови до скептичного ставлення щодо впливу церкви в сучасному світі.

Значна частина респонденток підкреслює об'єднувальну роль церкви в діаспорному житті: «Релігія і церква... вона відіграє роль такої зв'язуючої ланки..., щоб люди могли зібратися, якимось відсвяткувати якісь свята, помолитися» (Л., Краматорськ – Карамюрзель); «У першу чергу українці гуртуються навколо церков... В першу чергу церква зберігає українську мову, українську культуру» (О., Луцьк – Бурса). Відповіді респонденток підтверджують важливість емоційної підтримки за кордоном: «Людам треба знати, що є місце, куди ти можеш прийти і в спокої помолитися» (О., Рівне – Стамбул). У систематизованих матеріалах є порівняння з іншими діаспорами: «В Швейцарії я не бачила... такого осередку, де можна отак зібратися і поспілкуватися всім разом» (Л., Краматорськ – Карамюрзель).

Українки підкреслюють важливість української мови в богослужіннях: «Якщо будуть Літургії на українській мові, якщо людина буде чути молитви на українській мові, церковні співи, то це буде сприяти збереженню рідної мови... Чим її більше в житті, то тим краще» (Н., Київ – Стамбул). Навіть респондентки з помірною релігійністю відзначають: «Приємно, коли ти йдеш до церкви і маєш змогу почути службу українською мовою» (А., Бровари – Стамбул). Особливе значення має можливість молитися рідною мовою: «Надзвичайно важливо, коли ти можеш висловити свої прохання і молитви до Бога рідною мовою» (М., Нетішин – Стамбул).

Багато респонденток розглядають релігію як невід'ємну частину української ідентичності, зокрема мовної: «Релігія, і мова, і звичаї, і традиції – це все тягнеться одне до одного... Це все йде в одному пакеті» (Л., Краматорськ – Карамюрзель); «це все складники одного нашого генетичного коду: як традиції, як обряди, як релігія» (В., Запоріжжя – Стамбул). Релігійні свята постають простором

для мовної практики: «Різдвяні чи великодні обряди часто супроводжуються народними піснями, молитвами, які сприяють збереженню рідної мови» (А., Кривий Ріг – Самсун). Цікавим є збереження традицій у міжконфесійних сім'ях: «Коли її дитина вчила вірш на православну тему, хоча батько мусульманин... це все залежить від родини» (Л., Краматорськ – Карамюрзель).

Мовна ситуація у церковному житті варіюється залежно від географічного розташування. Для українців за межами Стамбула характерна мультилінгвальна практика: «В нас в Туреччині служби зазвичай відбуваються грецькою мовою, ми читаємо «Символ віри» і «Отче наш» українською» (В., Славута – Бурса). У Стамбулі, де упродовж трьох років функціонує україномовна парафія з постійним священником, богослужіння відбуваються щонеділі українською мовою за типіконом Вселенського Патріархату. Це відображає багатомовну традицію Вселенського Патріархату, де грецька мова зберігає статус літургійної і водночас створює простір, де українська мова виконує роль основної мови богослужіння, поєднуючи константинопольську літургійну традицію з мовними потребами громади.

Частина респонденток висловлює сумніви щодо впливу релігії на мовне збереження: «Зараз релігія не сильно має такий вплив на людей, як раніше. Тому скоріше на збереження мови вона сильно в наш час не впливає» (А., Бровари – Стамбул); «Я не настільки бачу прямий зв'язок між релігією, мовою та культурою» (О., Київ – Ізмір). Дехто із опитаних обмежує роль релігії: «Релігія важлива для збереження мови і культури, але вона не виконує головну роль» (Е., Стамбул – Київ); «Релігія не має впливати на збереження мови або культури. Це особистий вибір людини» (Г., Стамбул – Київ).

Систематичне спостереження за церковним життям парафії засвідчує, що українська мова функціонує у всіх церковних таїнствах. Хрещення, вінчання, сповідь та причастя відбуваються виключно українською мовою. У міжетнічних українсько-турецьких родин хрещення дітей не є масовою практикою через переважаючу мусульманську традицію, хоча трапляються випадки згоди турецьких

батьків на православне хрещення. Вінчання в змішаних парах є рідкісним явищем, можливим лише за християнського віросповідання обох наречених. Отже, українська мова охоплює весь спектр сакральної комунікації – від регулярних богослужінь до ключових таїнств життєвого циклу.

Особливістю української парафії є мультинаціональний склад: поряд з українцями богослужіння відвідують турки-християни, греки, чорногорці, єгиптяни та представники інших православних спільнот. Це відображається в богослужбовій практиці: основні молитви («Символ віри», «Отче наш») за присутності представників інших національностей виконуються також турецькою та грецькою мовами. Як зазначає Б. М. Ажнюк (1999), мовна практика характеризується перемиканням коду, яке відбувається як синхронно у всіх учасників богослужіння, так і паралельно, коли священник, диякон і хор послугуються різними мовами. Грецька мова зберігає статус сакральної мови Вселенського Патріархату і використовується в ключових виголосах, тоді як українська функціонує як основна мова богослужіння (с. 239).

Специфічною є ситуація для дітей з українсько-турецьких родин, для яких церква може стати простором знайомства з українською мовою. Хоч вони виховуються переважно в мусульманській традиції, українські матері часто долучають їх до відзначення Різдва, Дня Святого Миколая та Великодня, де дітичують українські колядки, вірші та молитви, підтримують зв'язок із материнською мовою та культурою. Стамбул як мультикультурний мегаполіс забезпечує більшу відкритість до такого мовно-культурного діалогу порівняно з іншими регіонами.

Особливо показовим є випадок формування зв'язку з українською мовою та цер-

ковною традицією з пренатального періоду. У стамбульській парафії зафіксовано ситуацію, коли дитина, чия мати систематично відвідувала богослужіння під час вагітності, демонструє виражену прихильність до української церковної музики. Колядка «Спи, Ісусе, спи» стала улюбленою колисковою для півторарічного хлопчика, а церковні пісні належать до його найбільш прослуховуваного контенту. Регулярна участь у богослужіннях разом із матір'ю сприяє органічному входженню дитини в україномовне церковне середовище. Цей випадок ілюструє, як ранній контакт з українською сакральною музикою та мовою літургії формує стійкий емоційний зв'язок із материнською культурною традицією навіть у турецькомовному оточенні.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує велике значення української мови в релігійному житті української діаспори Туреччини. Українська громада Стамбула об'єдналася навколо українськомовної парафії Вселенського Патріархату, який історично організовує парафії за мовним принципом, визнаючи мову ключовим маркером ідентичності вірян. Українська мова в церковному житті діаспори набуває не лише комунікативної, а й інституційної функції, оскільки вона визначає належність до конкретної церковної спільноти. Належність парафії до Вселенського Патріархату передбачає взаємодію української мови з іншими мовами православної традиції, що створює специфічний мультилінгвальний комунікативний простір. Підтверджено ефективність методів включеного спостереження та глибинного інтерв'ювання для аналізу соціолінгвістичних фактів.

Перспективи подальших студій полягають в аналізі інших сфер функціонування української мови в комунікативному просторі Турецької Республіки.

ЛІТЕРАТУРА

- Ажнюк Б. Мовна єдність нації : діаспора і Україна. Київ : Рідна мова, 1999. 450 с.
- Колодний А., & Филипович Л. Релігія і Церква в історії української діаспори. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2013. 256 с.
- Корнійчук Ю. Проблема діаспори в сучасному православ'ї. *Філософія, соціологія, політологія релігії*, 2016. С. 284–292.
- Наджар Ю. Християнські святині в Туреччині. *Ukr-ayna. Інтернет-портал*. 2017. URL: <https://www.ukr-ayna.com/uk/khrystyianski-sviatyni-v-turechchyni>.
- Романько І. Історія та культура української діаспори : навчальний посібник. Частина перша. Кропивницький, 2020. 260 с.

- Филипович Г.** Церква в діаспорі як чинник збереження історичної пам'яті українців. *Українське Релігієзнавство*. 2016. № 79. С. 60–65.
- Филипович Г., & Филипович Л.** Церква як універсальна форма організації зарубіжного українства : досвід і сучасні виклики. *Закордонне українство : від дослідження історії до прогнозу розвитку* : міжнародна науково-практична конференція, 26 квітня 2024 року. 2024. С. 181–184.
- Храм Святого Миколая Сібалі (б. р.). Сторінка українськомовної громади Міста Вселенського Патріархату. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100086982754156>.
- Spolsky B.** (2003). Religion as a site of language contact. *Annual Review of Applied Linguistics*. 2003. № 23. С. 81–94.

REFERENCES

- Azhniuk, B.** (1999). *Movna yednist natsii: diaspora i Ukraina [Language unity of the nation: diaspora and Ukraine]*. Kyiv: Ridna mova [in Ukrainian].
- Fylypovych, H.** (2016). Tserkva v diaspori yak chynnyk zberezhenia istorichnoi pamiaty ukrainstiv [Church in the diaspora as a factor in preserving the historical memory of Ukrainians]. *Ukrainske Relihiieznavstvo – Ukrainian Religious Studies*, 79, 60–65 [in Ukrainian].
- Fylypovych, H., & Fylypovych, L.** (2024). Tserkva yak universalna forma orhanizatsii zarubizhnoho ukrainstva: dosvid i suchasni vyklyky [Church as a universal form of organization of Ukrainians abroad: experience and modern challenges]. *Zakordonn ukrainstvo: vid doslidzhennia istorii do proghnozu rozvytku: mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia, 26 kvitnia 2024 roku – Ukrainians abroad: from the study of history to the forecast of development: International scientific-practical conference, April 26, 2024, 181–184* [in Ukrainian].
- Khram Sviatoho Mykolaia Sibali. Storinka ukrainskomovnoi hromady Mista Vselenskoho Patriiarhatu (n.d.) [St. Nicholas Church Cibali. Page of the Ukrainian-speaking community of the City of the Ecumenical Patriarchate]. *Ofitsiina storinka – Official page*. Retrived from <https://www.facebook.com/profile.php?id=100086982754156> [in Ukrainian].
- Kolodnyi, A., & Fylypovych, L.** (2013). *Relihiia i Tserkva v istorii ukrainskoi diaspori [Religion and Church in the history of the Ukrainian diaspora]*. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka [in Ukrainian].
- Korniichuk, Yu.** (2016). Problema diaspori v suchasnomu pravoslav'i [The problem of diaspora in modern Orthodoxy]. *Filosofia, sotsiologhiia, politologhiia relihii – Philosophy, sociology, political science of religion*, 284–292 [in Ukrainian].
- Nadzhar, Yu.** (2017). Khrystyianski sviatyni v Turechchyni [Christian shrines in Turkey]. *Ukr-ayna. Internet-portal – Ukr-ayna. Internet portal*. Retrived from <https://www.ukr-ayna.com/uk/khrystyianski-sviatyni-v-turechchyni> [in Ukrainian].
- Romanko, I.** (2020). Istoriia ta kultura ukrainskoi diaspori [History and culture of the Ukrainian diaspora]. *Istoriia Ukrainy ta ukrainskoi kultury: navchalnyi posibnyk. Chastyna persha – History of Ukraine and Ukrainian culture. Textbook. Part one*. Kropyvnytskyi [in Ukrainian].
- Spolsky, B.** (2003). Religion as a site of language contact. *Annual Review of Applied Linguistics*, 23, 81–94 [in English].

Стаття надійшла до редакції 16.11.2025 р.

Прийнято до друку 22.12.2025 р.

Опубліковано: 26.12.2025 р.